

TÜRK MİTOLOJİSİNDE DAĞLAR VE ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNE YANSIMALARI

Zuhal ARDA*

Özet

Dağlar, coğrafi bir yapının da ötesinde çoğu milletlerin efsanesinde ve dini inanışlarında konu edilmiştir. Yeryüzündeki bazı dağlar, yüksekliğiyle, bazıları çetinliğiyle, bazıları ise hakkında anlatılan efsanelerle, yaşanan aşkların öyküsüyle edebiyat, müzik ve resim sanatında yer alır.

Türk mitolojisinde de dağlar, çok önemli motiflerdir. Türk efsane ve masallarında da önemli yer tutan dağlar, zirveleri gökleri deler gibi yükselen ve başları bulutlar içinde kaybolan, Tanrı'ya yakın olmanın, kahramanlığın, arkasına yaslanmanın, yaşama güvencenin sembolüdür.

Türk Resim Sanatı tarihi boyunca Türk Mitolojisinden etkilenecek resim yapan ressam, daha ziyade minyatürlerdeki örneklerinin dışında Cumhuriyetten sonraki dönemde görülür. Cumhuriyet dönemine kadar Türk Mitolojisinden konuların, Batıdaki örneklerin aksine Türk Ressamlarının ilgisini çekmediği görülmüştür. Bu çalışmada Tek partili dönemde Devlet politikası olarak benimsenen ressamın “Yurt Geziler” ne gönderilerek, oraların tarihi, kültürü ve manzaralarının resmedilmesinden sonra ortaya çıkan “dağ resimleri” incelenmiştir. Yurt Gezilerinde gidilen illerden manzaralar, insan yaşamları ve efsanelerinden etkilenecek resimler üretilmiş, daha sonraki yıllarda da “Türkiye Resimleniyor” projesiyle yeniden gündeme gelen yurt resimleri içinde yer alan önemli dağ resimlerinin incelenmesi ve eleştirisi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Mitolojisi, Türk Resim Sanatı, Türk Ressamları*

*Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, S.B.E., arda.zuhal@gmail.com

GİRİŞ

Yeryüzündeki bazı dağlar yüksekliğiyle, bazıları çetinliğiyle, bazıları ise hakkında anlatılan efsanelerle, endamına yazılmış şiirlerle, doruklarına yakılmış şarkılarla ünlenmiştir. Bazılarının kendine özgü rüzgarının sesi vardır, bazılarının ise kuytularındaki aşk masallarından söz edilir. Ağrı Dağı, Nemrut Dağı, Hasan Dağı, Erciyes Dağı gibi yüce ve yüksek dağlar, hem efsanelerle, hem aşk hikâyeleriyle anılır, zalim hükümdarlara, eteklerinde gezinen yağız atlara, göllerinde yıkanan beyaz kuşlara dair masallar anlatılır. Kurulmakta olan bir şehrin ilk yapısında dağdan alınan taşlar kullanılırsa o şehrin sonsuza kadar yaşayacağına inanılır. Bir başka söylencede ise, öfkesinden, kadim bir kenti lavlarıyla örtüp yok ettiğini anlatılır (Sanal 2)

Dağlar, çoğu milletlerin efsanesinde ve dini inanışlarında yer alır. Türk efsane ve masallarında da önemli yer tutan dağlar, zirveleri gökleri deler gibi yükselen ve başları bulutlar içinde kaybolan, sanki Tanrı ile konuşur ve ilgi kurar gibi görünmüşlerdir. Göğün direği dağ, yeri bastıran dağ ve Tanrı'ya giden en yakın yol yine dağdır. Bu sebeple, Ortaasya'daki dağların çoğu, Tanrı ile ilgili adlar almışlardır. Tanrı Dağları gibi.

Türk Mitolojisinde Kutsal Dağlar

Büyük dağlar, Türk mitolojisinin de en önemli motifleridirler. Her Türk efsanesinde bu kutsal dağlar, açık veya kapalı bir şekilde karşımıza çıkarlar. Göktürk yazıtlarında gök, yer ve insanlığın, yani üç büyük varlığın Tanrı tarafından yaratılmış olduğu belirtilir (Ögel, 1995,s.425). Göktürklerin menşe efsanesinde ise, "Dişi kurt, çocuğu alarak Turfan'ın kuzey batısındaki bir dağa gitmiş ve oradaki bir mağaradan içeriye girmişti. Bu mağara da, yer altı dünyasına giden bir yoldu. Bu yollar, umumiyetle yine böyle kutsal dağlar içinde bulunurdu. Büyük Ortaasya İmparatorluklarının başkentlerinin kurulduğu "Ötügen Dağları" da, böyle kutsal dağlardan başka bir şey değildi.

Uygurların ataları olan Kao-çı Töleslerinin menşe efsanesinde, "Hakan, kızlarını Tanrı ile evlenmeleri için bir dağ üstüne çıkarır ve küçük kız, bu dağ üzerinde erkek bir kurtla evlenerek yeni nesiller meydana getirir". "Erkek kurt" bu efsanede, Tanrının sembolünden başka bir şey değildir (sanal 1)

Uygurların "Kut-Dağı" da çok meşhurdur. Ayrıca Uygurların menşe efsanesinde, "Gökten ışık, iki ırmak arasındaki bir dağ üzerine inmiş ve Uygurların soyları bu yolla türemişlerdi" diye söylenir. Göktürklerin, doğudaki büyük sıradağlara "Kadır-Kan" demelerinin sebebi, yine dini sebeplere dayanıyordu. Oğuz Destanı'nda ise, durum bambaşkadır. Oğuz-Han'ın kendi öz yaylaları olan, "Or-Tag" ve "Kür-Tag"lar, gerçek mitolojik çehrelerini kaybetmişlerdir. Fakat adlarından da anlaşılacağı üzere, onlar da Oğuzların kutsal dağları idiler. Oğuz Destanına göre, Oğuz-Han bütün dünyayı zaptetmişti. Onun başkenti ve ordugâhı olan Or ve Kür dağlar da, tabii olarak dünyanın ortası idi. "Kazılık" dağı da Oğuzların dağlarından biri idi (Ögel, 1995,s.425).

Dede Korkut hikayelerinde dağlar bir dağ gibi değil, duygularla yoğrulmuş, kişilik kazanmış birer varlık olarak görülürler. Oğuzlar, dağlarla konuşur, dağlara dua eder, beddua eder, yaşlanmasından yıkılmalarından korkar, geçit vermelerini ister, şifa dilenir, , yemin eder, selam ederler (Ögel, 1995,s.442). Ayrıca yiğitlik ve ataya saygıya dair benzetmeler yapılmıştır. Örneğin Manas Destanında "Dağ gibi Manas" benzetmesi yiğitlik, dağın yüksekliği ve büyüklüğü ile de ataya benzetme adına yapılmıştır. Türklere göre dağlarda ibadet etme önemli ve kutsaldır. Kutadgu Biligde de dağlarda ibadet etme üzerinde çok durulur."Dağa ulaşma, bir kemale erme" şeklinde yorumlanır (Ögel, 1995,s.420).

Türklere Göre Dünya Dağı

X. ve XI. yüzyıllarda, büyük devlet kuran Türkler, oldukça realist bir düşünce içine girmişlerdi. Böyle gerçekçi bir düzene girmelerinde, şüphesiz ki İslâmiyetin de büyük tesirleri olmuştur. Buna rağmen, Türk atasözlerinde ve şiirlerinde eski inançların, Şamanizm de izleri de görülür. Şu eski Türk atasözü konumuz bakımından büyük önem taşımaktadır. "Yer basrukı tag, budun basrukı beg", yani "Yerin baskısı dağ, milletin baskısı ise, bey veya hükümdardır". Bu eski atasözünü, başka bir şekilde de Türkçeye

aktarabiliriz: "Yeri tutan dağ, milleti tutan ise beğdir". Bu atasözüne göre, "Eğer dağlar olması idi, yer, yer olamayacaktı. Belki de dağılıp gidecekti. Tıpkı hükümdarların toplulukları tuttuğu gibi". Tabii olarak bunu yapan da Tanrı idi. Bu konuda başka bir atasözü de şöyle diyor: "Tengri, tag birle yerig basurdı". Yani "Tanrı, dağ ile yeri bastırıp daha sağlam yaptı".

Ayrıca insanın arkasını dayayacağı bir yer bulunmalıdır. Bu anlayış bugün de dilimizde ve düşüncelerimizde yaşar. "Onun arkasında dağ gibi babası var" sözü bugün bile Türkçede çok kullanılan söyleyişler arasındadır (sanal 1)

Dağa kişilik veren Türk inançları da çoktur. Bugün de söylediğimiz bir atasözümüzü, bin sene önceki söylenişi ile, "Tag tagka kavuşmaz, kişi kişiye kavuşur" iken, bugünkü söylenişi "Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur" dur. Türklerde dağlar hakkında daha pek çok deyim vardır. (Ögel, 1995, 426)

Altın Dağ ve Ak Dağlar

"Türk mitolojisindeki Altındağ":

Türkler arasında çok yaygın bir inanış yüksek dağların Tanrı'nın yeri olarak kabul edilmesidir. Bu konu ile ilgili kayıtları, eski İran kaynaklarında da rastlanmaktadır. Eski Türkler, ölen Türk büyüklerini, yüksek dağ tepelerine gömerlerdi. Altay dağlarında rastlanan kurganların çoğunun, yüksek dağlarda bulunmasının bir sebebi de budur. Çoğu dağlar da, bazı Türk büyüklerine mezarlık ettikleri için şöhret bulmuşlardır. Meselâ Göktürk yazıtlarının bahsettiği "tinesi oğlu yatıgma tag", yani "Tinesi Oğlu'nun yattığı dağ", bunlardan birisidir. Eski Türkler, çok yüksek dağlara "Kan" adını verirlerdi. Uygur iline yakın, çok yüksek bir dağa da "Altun-Kan" derlerdi. "Altın" gibi dağlardan da, çok söz edilirdi. Göktürk yazıtlarında da böyle dağlar vardır.

"Altındağ" motifi bütün incelikleri ile, yalnızca Altay Türklerine ait mitolojik masalarda görülür. Onlara göre, "Gök kubbesinin altında, som altından yapılmış bir dağ vardır. Fakat bu dağın tabanı ve etekleri, yeryüzüne kadar inemiyordu. O, göklerin âlemi ile ilgili ve göklerin bir dağı idi. Büyük Tanrı Ülgen, yeryüzünü yaratırken, bu dağda oturmuş ve yaratılışı, Altındağ'dan idare etmişti. Altındağ'ın üzerinde, ay ile güneşin

ışıkları daima parlar ve gece denen şey, hiç görülmezdi". Bazı masalarda bu dağın çöktüğü, ve bu yüzden dünyanın gölgelendiği de söylenir. Kuzey-Doğu Asya'ya gidildikçe bu inanç, daha da ilkelleşir ve Amerika yerlilerine kadar uzanır. Doğu, Sibirya'daki Goldlara göre, "Bu dağ taştan yapılmış imiş, bunun için insanlar, bir gün bu dağdan bir taş düşecek diye, korkarlarmış. Tanrı, bu dağın insanlar tarafından görülmesini hoş görmemiş ve gözlerden gizlemek için, hava tabakasını yaratmış. O zamandan beri bu dağı yer yüzünden bir daha gören olmadığı belirtilir (Ögel, 1995, 433).

"Türk mitolojisindeki Akdağ":

Akdağ, Türk yer adları arasında, en çok görülenlerden birisidir. Türk dilinde ve edebiyatında dağla beraber kullanılan renk daha çok, kara idi. bir dağ, ne kadar beyaz olursa olsun, yine de toprak rengindedir. Bir dağa eğer "Ak" denmişse, onda manevî bir sebep aranmalıdır. Uzun zamandan beri dış âlemle ilişkilerini kesmiş ve dış tesirlere karşı kapılarını kapamış olan Yakut Türklerine göre, "Tanrı bembeyaz bir dağ üzerinde oturmuş. Dağın tam zirvesine kurduğu tahtına ise, üç basamaklı gümüş merdivenle çıkılmış". Yakut masallarında "Tanrı, süt akında 7 katlı, beyaz dağ üzerinde tahtını kurmuş oturuyor", tekerlemeleri, sık sık görülen şeylerdendir. Yakut Türkleri, vaktiyle kuzeye göç etmişler ve yeni yurtlarını, Kuzey buz denizine yakın yerlerde kurmuşlardı. Bu sebeple, güneydeki Türk âlemi ile ilişkileri, hemen hemen hiç kalmamıştı. Güney Sibirya'daki, meselâ Abakan Tatarlarının ise durumu böyle değildi. Eski Kırgızların torunları olan bu Türkler, daima Türkçe konuşmuşlar ve Türk âlemi ile, ilişkilerini kesmemişlerdir. Onların dünyayı görüş ve anlayışlarına göre, "Kuzeyde büyük bir okyanus vardı. Efsanevî büyük hakanlardan biri olan Ak-Han, bu büyük denizin kenarındaki Akdağ'ın eteklerinde, denizin köpükleri yanında oturur ve bu kutsal denizden de su içerdi". Dede Korkut kitabındaki; masal tekerlemelerine benzeyen, şiir halindeki bu sözlerde, dış tesirlerin bulunması pek muhtemel değildir. Bunlar, yeni meydana gelen bir düşünce düzenini değil; halk dilinin, insan ağzının, asırlardan beri söyleye söyleye, meydana getirdiği verilerdir (Sanal 2).

Kutsal Demirdağ

Türk mitolojisine göre dünyanın ortasından yükselen Demirdağ'dır. Demirdağ'dan, birçok Türk kaynaklarında söz edilmektedir. Ögel'e göre aynı zamanda Ergenekon'un da, bu Demirdağ olabilirliliği vardır. Fakat bu dağın, dünyanın ortasından yükseldiğinden ve dünyanın direği ile göbeğinin, bu dağ olduğundan, pek az kaynak bahseder. Eski Kırgızların torunları olan Abakan Tatarları'nın masallarında, "Bu dağın, dünyanın ortasında bulunduğu ve dünyanın göbeğinin de burası olduğu" açık olarak söylenir(Ögel,1995).

Ergenekon Türk efsanelerinde hem Göktürklerin türeyiş efsanesindeki kurdun emzirip büyüttüğü yiğidin bu dağ üzerinde yaşadığı (türeyiş efsanesi) dağ olarak yer alır, hemde Türklerin yenilerek yeniden türemelerinde sığındıkları dağın adı olarak yer alır. "Ergenekon" efsanesinde Türk illerinde yenilmeyen Türkleri, yabancı kavimler kıskanıyordu. Yabancı kavimler birleştiler, Türklerin üzerine yürüdüler. Bunun üzerine Türkler çadırlarını, sürülerini bir araya topladılar; çevresine hendek kazıp beklediler. Düşman gelince vuruşma da başladı. On gün savaştılar. Sonuçta Türkler üstün geldi. Bu yenilgileri üzerine düşman kavimlerin hanları, beğleri av yerinde toplanıp konuştular. Dediler ki: "*Türkler'e hile yapmazsak halimiz yaman olur!*" Tan ağaranda, baskına uğramış gibi, ağırlıklarını bırakıp kaçtılar. Türkler, "*Bunların gücü tükendi, kaçıyorlar*" deyip artlarına düştüler. Düşman, Türkler'i görünce birden döndü. Vuruşma başladı. Türkler yenildi. Düşman, Türkleri öldüre öldüre çadırlarına kadar geldi. Çadırlarını, mallarını öyle bir yağmaladılar ki tek kara kıl çadır bile kalmadı. Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdiler, küçükleri tutsak ettiler. O çağda Türklerin başında İl Kağan vardı. İl Kağan'ın da birçok oğlu vardı. Ancak, bu savaşta biri dışında tüm çocukları öldü. İl Kağan'ın bir de Tokuz Oğuz (Dokuz Oğuz) adlı bir yeğeni vardı; o da sağ kalmıştı. Kayı ile Tokuz Oğuz tutsak olmuşlardı. On gün sonra ikisi de karılarını aldılar, atlarına atlayarak kaçtılar. Türk yurduna geri döndüklerinde burada düşmandan kaçıp gelen develer, atlar, öküzler, koyunlar buldular. Sürülerini alıp dağa doğru göç ettiler.

Geldikleri yoldan başka yolu olmayan bir yere vardılar. Bu tek yol da öylesine sarp bir yoldu ki deve olsun, at olsun güçlülükle yürürdü; ayağını yanlış yere bassa, yuvarlanıp paramparça olurdu. Türklerin vardıkları ülkede akarsular, kaynaklar, türlü bitkiler,

yemişler, avlar vardı. Böyle bir yeri görünce, ulu Tanrı'ya şükrettiler. Kışın hayvanlarının etini yediler, yazın sütünü içtiler. Derisini giydiler. Bu ülkeye "Ergenekon" dediler(Ögel, 1998,59-71).

Zaman içinde o kadar çoğaldılar ki Ergenekon'a sığamaz oldular. Yüz yıl sonra kendileri ve sürüleri için yer aradılar. Bir demirci dedi ki: "Bu dağda bir demir madeni var. Yalın kat demire benzer. Demirini eritsek, belki dağ bize geçit verir." Dağın altını, üstünü, yanını, yönünü odun-kömürle doldurdular. Yetmiş deriden yetmiş büyük körük yapıp, yetmiş yere koydular. Odun kömürü ateşleyip körüklediler. Tanrı'nın yardımıyla demir dağ kızdı, eridi, akıverdi. Sonra nereden geldiği bilinmeyen gök yeleli bir Bozkurt çıktı ortaya, geldi, Türk'ün önünde dikildi, durdu. Herkes anladı ki yolu o gösterecek. Bozkurt yürüdü; ardından da Türk milleti. Ve Türkler, Bozkurt'un önderliğinde, o kutsal yılın, kutsal ayının, kutsal gününde Ergenekon'dan çıktılar.

Türkler o günü, o saati iyi bellediler. Bu kutsal gün, Nevruz, Türklerin bayramı oldu. Her yıl o gün büyük törenler yapılır. Bir parça demir ateşte kızdırılır. Bu demiri önce Türk kağanı kıskaçla tutup örse koyar, çekiçle döver. Sonra öteki Türk beğleri de aynı işi yaparak bayramı kutlarlar(Ögel, 1998, s.60-62)

Yer Kuşağı

"Dünyanın kuşağı" olan dağlar:

Ural dağları bölgesinde yaşayan Türk ve Fin halkları, Ural dağlarını "Dünyanın kuşağı" olarak kabul ederlerdi. Onlara göre, "Ural dağları, dünyayı baştan başa saran, taş bir kuşaktan başka bir şey değildi

Türk mitolojisinde Yer Kuşağı yada "Kaf-Dağı" denilen dağ, Önasya mitolojisinin en önemli bir motifidir. Kaf dağı hakkında rivayetler pek çoktur. Fakat en köklü mitolojik kaynaklara göre Kaf dağı, "Dünyayı çeviren büyük bir silsile" idi. Yine rivayete göre, "Kaf dağının etrafını da büyük bir okyanus çevirmiş. Yeşil bir zümrülden yaratıldığı" da söylene gelen rivayetlerden biridir. Bu bakımdan, Uygur efsanesindeki "Yeşil yeşim" dağı ile aralarında bir bağ olsa gerekir. Çoğu kaynakta "Her sabah güneş çıktığı zaman yeşil ve mavi görünen, göğün her zaman mavi görünmesinin sebebi de, bu şuaların göğe aksetmesinden ileri geldiği ileri sürülen bu dağın rengi denize de akseder ve mavi

görünmesini sağlarmış. "Yedi iklim" ve "Yedi bölge" de, hep Kaf dağına göre ayarlanırdı. Babil'de de, "7 altındağ zinciri" ile "7 gezegen burcu"ndan söz açılırdı. (Sanal 1).

Dinlere Göre Kutsal Dağlar

Dört büyük dinde de aşağı yukarı aynı kutsallıkta anlatılan Tanrı'nın üç elçisiyle onurlandırdığı üç büyük dağdan söz edilir. Cudi Dağı Hz. Nuh, Sina Dağı Hz. Musa, Hira Dağı Hz. Muhammet ile anılır. Hz. Nuh'un gemisi Tufan sonrasında Cudi Dağı'nın üstünde kalmıştır. (Hud Suresi, 44.)Sina Dağında Hz. Musa Tanrı ile konuşmuş, On Emiri orada almıştır. Hira Dağı'nda ise Hz. Muhammed bu dağın üzerindeki mağarada düşünceye dalarak günler geçirmiş, sonra da Tanrı'dan ilk vahiyi almıştır (And, 2007, s.33)

Selçuklu ve Osmanlı Minyatürlerinde Dağ Motifi

Selçuklu ve Osmanlı minyatürlerinde iç mekân dışında geçen konuların genelinde bir dağ resimlemesine rastlanmaktadır. Bu da Türlerin açık havada geçen yaşamlarının dağ yamacı yada dağ üzerindeki vazgeçilmezliğini göstermektedir. Onun dışında sadece kutsal dağların minyatürlerde yer aldığı görülür.

Örneğin resim 1 de görülen minyatürde büyük İskender'in Kaf dağında ölümsüzlük suyunu araması ancak bulamaması ve Hz.Hızır'ın ölümsüzlük suyunu bularak içmesi ve ölümsüzleşmesini anlatılır (And, 2007, s.65-66). Kaf dağının üzerinde A-bı Hayat(ölümsüzlük suyu) olan bir pınar vardı. Hz. Hızır bu sudan içen şanslı kişilerdendi. Ölümsüz olmuş, ancak insanlara görünmemiş.(And, 2007, s.34)

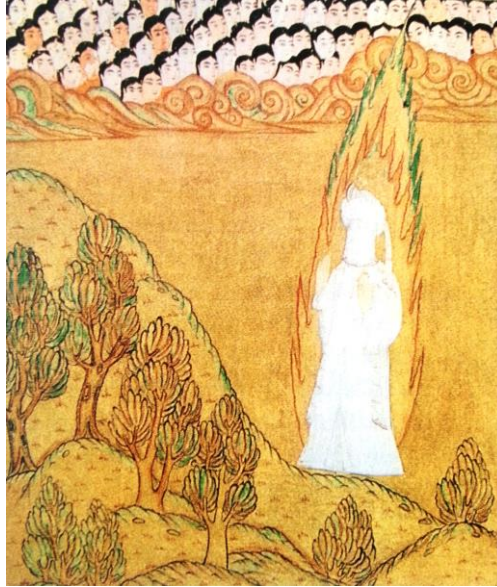
Ayrıca Kaf Dağı İslam mitolojyasında da Hz. Ali'nin mucizeleri arasında yer alan bu dağa yanındakilerle gitmesi, orada yetmiş bin kent, yetmiş bin cami bulmaları, camileri Hz. Ali'nin yönettiği, döndüklerinde ise Hz. Ali'yi yatağında uyur buldukları anlatılır(And, 2007, s.34).

Resim 2 de görülen minyatürde de H. Muhammet'in Hira Dağına çıkarak orada düşüncelere daldığı, daha sonra Tanrı'dan ilk buyruğu aldığı vahiy olayını anlatır. Resim 3 te ise Hz. Muhammet'in mucizelerinden olan iki dağa emir vermesiyle dağların birbirine yaklaşması ve ejderin öldürülmesi konu edilmiştir.

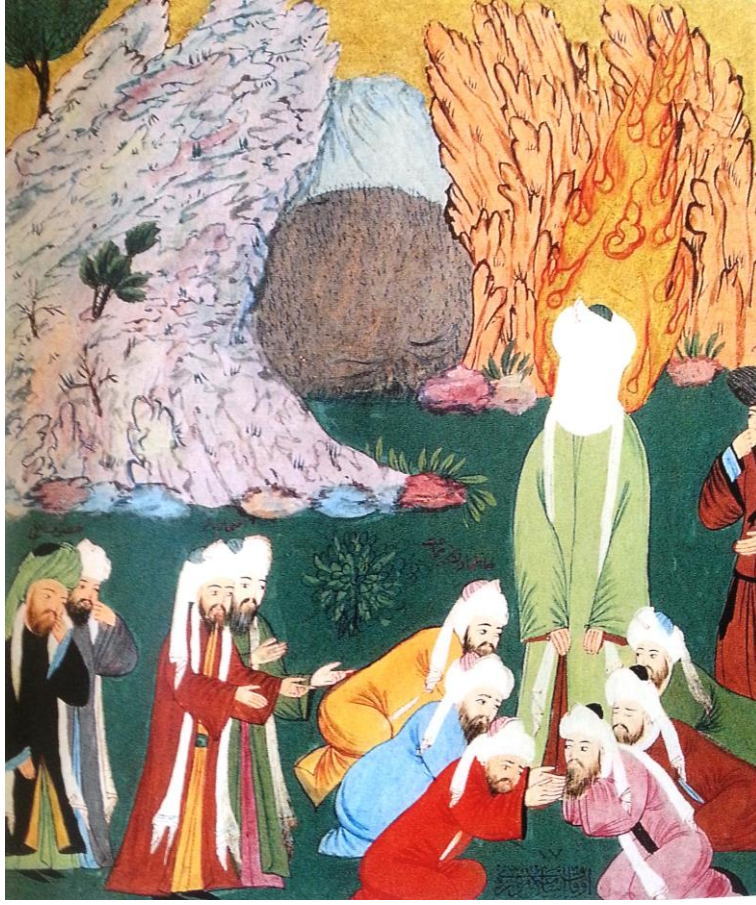

Resim 1: Kaf Dağında Büyük İskender'in Yaşam Suyunu araması, Hz. Hızır'ın yaşam suyunu bulması ve ölümsüzlüğe erişmesi (Metin And, s.85)

Resim 2: Hz.Muhammed'in Hira Değina çıktığında tenrısal sesler duyması"vahi inmesi", (Siyer-i Nebi, Metin And, 2007)

Resim 3: Hazreti Muhammet'in mucizeleri arasında yer alan iki dağa emir vermesiyle iki dağ arasında kalan ejderin ölümü (Siyer-i Nebi, 1964)(And, 2007, s.137)

Dağ motifinin Çağdaş Türk Resmine Yansımaları

Bulutların arasından ulaştığı gökyüzü katmanlarından bakarak binlerce yıldır eteklerinde yerleşen kültürleri izleyen dağlar, her bir kültürden izler taşır bedeninde, Urartu, Med, Pers, Abbasi, Bizans, Moğol, Osmanlı ve çok sayıda krallık, beylik... Ancak ne yanından yöresinden gelip geçen kültürleri ne de dört bir yanında konuşulan dilleri bilmek dağların dilini anlamak için yeterli değildir. Birçok dilin inceliklerine hakim olsanız da bir başka dili daha bilmek gerekir dağları'yı anlayabilmek için... Onun kendi dilini bilmek. Söylentilere bakılırsa dağların diline en yakın dili konuşabilenler gezgin masalcılar ile şairlerdir.

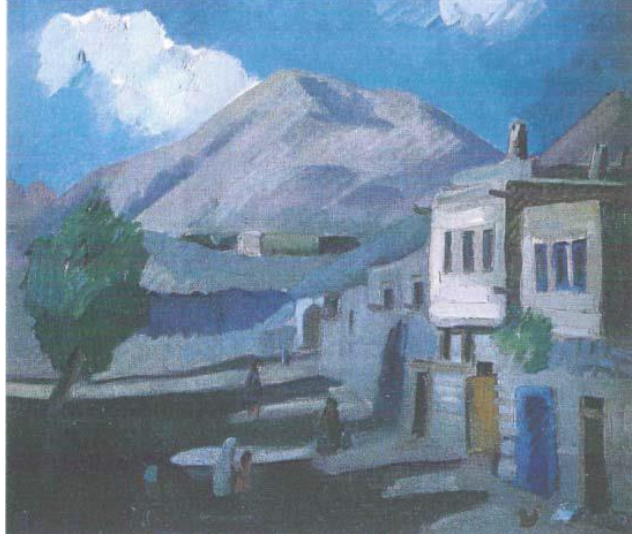
Ülkemizin en yüksek dağı olan Ağrı dağı birçok efsaneye konu olmuştur. Ahmet Muhip Dranas, Ağrı Dağı şiirinde adeta onun dilini konuşur:

*"...gökyüzüne doğru yürüyen yeryüzü
barıştıran sınır geceyle gündüzü
Ey sonuca doğru ilk uçtan gelen dağ!
Göğü perde perde delip yükselen dağ!"*

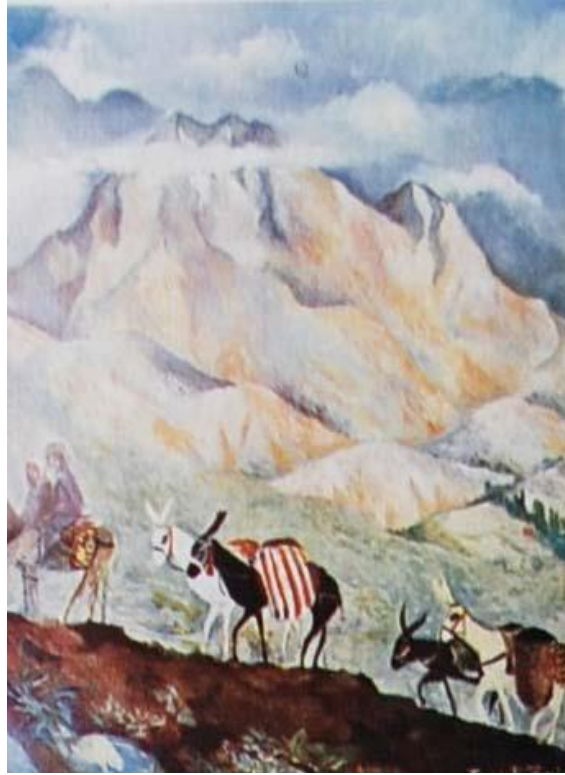
Bu hitap karşısında Ağrı, şaire ne yanıt verir bilinmez. Ancak yüce dağlar için birçok şair tarafından dizeler yazılmış, maniler söylenmiş, aşk hikayeleri anlatılmıştır.

Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatına bakıldığında minyatürde olduğu gibi dağ resimlerinin, sadece konu olarak ele alındığı ilk başlarda pek görülmez. Aslında Türk Resim Sanatında, Batı Sanatında olduğu gibi mitolojiden kaynaklı bir resim sanatı kültüründen bahsetmek çok doğru olmaz. Ne asker ressamı kuşağında, nede 1914 Kuşağında birçok manzara resmi yapılmasına karşın bu resimlerde e tek başına dağ motifine rastlanmaz. Ancak manzara resimlerinde arka planda tamamlayıcı unsur olarak dağ görülür. 1921 Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, D Grubu, On'lar Grubu içinde de durum değişmiyor.

Ancak Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının ressamı yurt gezilerine göndererek oralardaki kültürleri ve yöreyi tanıtmak amaçlı politikası, ressamın o yöreyi tanıyarak, efsanelerini, doğal güzelliklerini saptamaları açısından bir fırsat olmuştur. Devlet kanalıyla ressamı Anadolu'nun her iline gönderilmiş ve onlardan memleket güzelliklerini resmetmeleri istemiştir. Toplam 48 ressamın katıldığı ve bazılarının iki kez gittiği bu gezilerde, Türkiye'nin bütün bölgeleri ve illeri dolaşmıştır. Böylece ressamı her gittikleri yörenin tarihine, efsanesine, dağına, yaşamına duydukları ilgiye resimlerine yansıtılmışlardır (Savacı, 2010, s.45). Bu resimler içinde gidilen bölgedeki dağları resimleyen ressamı ve bu resimlerden söz etmek yerinde olacaktır.

Resim 4: Hamit Görele, Palan Döken Dağları, TÜYB, Ölçüleri, Can Has Koleksiyonu. Resmin fotoğrafı Güzel Sanatlar Dergisi'nde yayınlanmıştır. (Canan Savacı, yüksek lisans tezi)

Resim 5: Turgut Zaim, Erciyes, 1939, Boyut? Teknik? (Canan Savacı, yüksek lisans tezi)

4. Resimde 1. Yurt Gezisinde Erzurum'a gönderilen Hamit Görele'nin Palandöken Dağı'nı resimlediği eseri görülmektedir. Palandöken Dağının Anadolu'daki birçok dağ gibi bir de efsanesi vardır. Erzurum'da büyük izler bırakmış olan Abdurrahman Gazi, şehitlik ve gazilik mertebesine erişmiş bir insandır. Palandöken Dağı'nın üst yamaçlarında türbesi bulunan ve bir ziyaretgâh yeri olan Abdurrahman Gazi'nin, Hazreti Peygamber'in sancaktarı olduğu halk arasında yaygındır. Efsaneye göre, Hazreti Peygamber'in İslam Orduları Erzurum'u fethederken, Sancaktarı Abdurrahman Gazi'nin kellesi bir düşman kılıcı ile koparılır ve yere düşer.

Kellesini koltuğuna alan Abdurrahman Gazi elinde bulunan İslam'ın Sancağı'nı Palandöken'in en yüce noktasına dikmek üzere dağ yokuşunda koşmaya başlar. Kellesi koltuğunda, sancağı elinde olan Abdurrahman Gaz'yi, Palandöken Dağı'nda gören çobanlar dona kalırlar, sonra da hayret ve gıptayla baktıkları Abdurrahman Gazi 'yi kem gözle nazara getirirler ve gazi olduğu yere düşer kalır (sanal 3). Hamit Görele, Palandöken dağını resimlediği bu eserinde şehirden bir bakışla dağın görkemli görünüşüne vurgu yapmıştır. Geniş fırça vuruşlarıyla mavi rengin yoğunlukta kullanıldığı bu resim, Hamit Görele'in hem izlenimci etkileriyle hemde kübist etkiler taşıyan resimlerinden biridir.

5. Resimde ise Anadolu kırsal hayatı, daha ziyade yörükleri, göçerleri ele alan Turgut Zaim'e ait "Erciyes Dağı" isimli resim görülmektedir. Erciyes Dağının efsanesi ise şöyledir: Erciyes'in eteklerinde yaşayan Ercişler Kabilesi Beyinin Kızı Ciş Hatun çok güzel bir genç kızdır. Günlerden bir gün dağın eteklerine çok uzak diyarlardan bir delikanlı gelir. Ciş Hatunu görür ve görür görmez ona aşık olur. Babasından istemeye karar verir.

Kökleri olan Horasan Uluları Alp'ler ile Beyden kızı isterler. Bey delikanlının mertliğini dürüstlüğüne beğenir. Ancak bir şartı vardır onu yerine getirirse kızını vereceğini söyler. Buldukları dağın zirvesinde yaşayan ve ateş üfleyen bir ejderha vardır. Bunu öldürmesi kaydıyla kızını verebileceğini söyler. Bu arada Ciş Hatunun da yüreğine aşk ateşi düşmüştür. Delikanlı Ciş Hatunu almak için getirdiği hediyeleri bir sandık ile konağa takdim eder ve bu şartı kabul ettiğini bildirir. Ancak Ciş Hatun oraya çıkanın geri gelmediğini, alev üfleyen Dağ tarafından yakıldığını bilmektedir.

‘Delikanlıya “Sakın zirveye çıkma, çıkarsan o ateşte yanarsın” diye yalvarır. Ancak delikanlı dinlemez her şeyi göze alarak Ciş Hatunla evlenmeyi böylece hak edeceğini söyler ve yola koyulur. Ardından da Ciş Hatun Eryiğitin getirdiği Sandukayı içindeki hediyeleri ve ayakkabıları alarak onun peşine düşer. Bu günkü Yanık Dağ denilen yerde onu yakalar ve tekrar yalvarır, ancak razı edemez.

Bunun üzerine Sandukayı içindekileri ve ayakkabılarını Yanık dağda bir mağaraya bırakırlar. Ciş Hatun gelinlik elbisesini giyer ve birlikte yola koyulurlar. Zirveye yaklaştıklarında alevler üstlerine gelmeye başlar. Delikanlı hemen atılır ve Alev Canavarı onu bir anda yutar. Ciş Hatun arkada duvağı ve beyaz giysileriyle yiğidini kurtarmaya çalışır. Bu esnada onun da ayağı dağın alevinin içine doğru ayağı kayar, gelinliğin duvağı dağın üzerinde kalır ve beyaz bir örtü olur. Ciş Hatun da Dağın zirvesinde kaybolur. Alev Dağı Onu da yutar ama dağın tepesindeki beyaz örtü hep orada kalır.

Erciyes Dağına tırmanan eşek sırtında sandukasıyla Ciş hatunumu resimlemiştir bilinmez ama başından kar ve duman eksik olmayan bu yüce dağı Turgut Zaim tüm görkemiyle yansıtmıştır. Sarp kayalıkları ve ulaşılamaz zirvesiyle en zorları başararak aşkı hak etme, kahramanlık gösterme Türklerde çok görülen bir anlatımdır. Mavi ve beyaz renklerin ağırlıkta kullanıldığı resimde figürlerde sıcak renkler kullanılarak dengelenmiştir. Serbest fırça vuruşlarıyla yapılan resimde anlatımı vurgulamak için kontrast renklerden yararlanılmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de değişen dengeler, Türkiye’de çok partili döneme geçildiği 1960 lardan sonra artan toplumsal çelişkiler ortamında kentleşme olgularının yarattığı dramatik gerilim, sanatçıları yeni figüratif çeşitlilikler aramaya itmıştır. Oluşan demokratik ortamın da bunda payı vardır elbet. Resimde artık, salt optik bir biçim sorunu olmaktan öte farklı çıkış yolları arayan sanatçıların çok farklı alanlara yöneldiği görülmektedir. Hat, minyatürler, halı, kilim desenleri gibi geleneksel motiflerden yararlananlar, figüratif eğilimlere sıkı sıkıya bağlı kalanlar ve sanatta soyutu kendilerine yol edinenler bu ayrışmalardan bazıları olarak saymak mümkün.

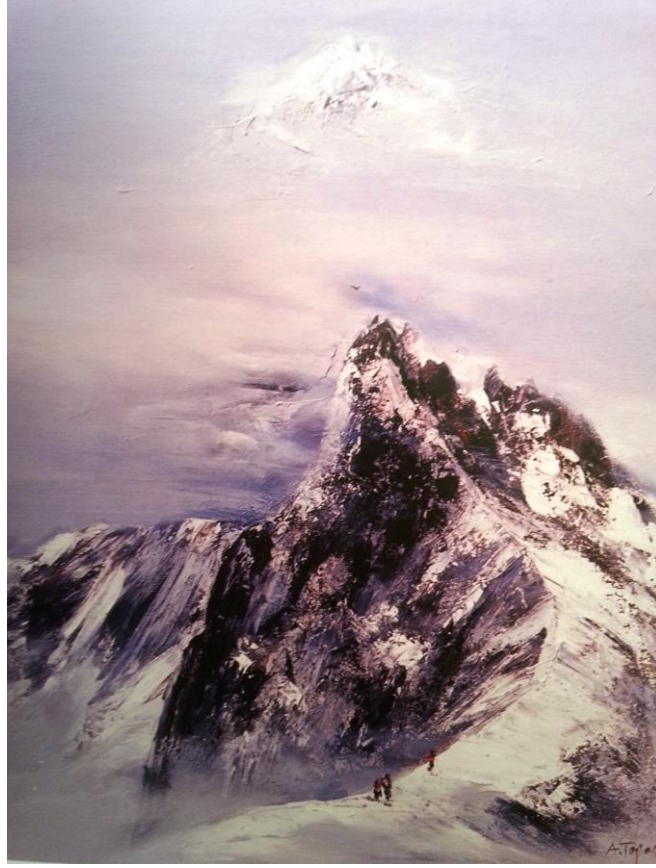
Resim 6’da görüldüğü üzere Duran Karaca’nın “Göçerler” adlı tablosunda Türklerin orta Asya’dan gelen adetleri, yaşam tarzları olan yazın otlaklara (hayvan otlatmak için) çıkan kırsal kesim yaşamından bir kesit yansıtılmıştır (Tansuğ, 2005, s.299).

Resim 6: Duran Karaca, Göçerler, T.Ü.Y.B. 100x150 cm. Özel Koleksiyon

Erciyes Dağını çalışan başka bir sanatçı da Akdoğan Topaçlıoğlu’dur. Atatürk’ün 125. Doğum günü münasebetiyle Kültür ve Turizm Bakanlığının “Türkiye Resimleniyor” projesi kapsamında yapılan ve Türkiye’nin her iline gönderilen ressamlar o ili tanıtan anlatan resimler yaptılar. 2006 Yılında yapılan bu projede farklı illere farklı sanatçılar gönderildi ve sanatçıların yaptığı bu resimler Millet Meclisi salonlarında sergilendi ve bu resimlerden oluşan bir de katalog basıldı(Türkiye Resimleniyor, 2006)

Akdoğan Topaçlıoğlu’nun Resim 7 de görülen bu proje içinde yer alan çalışması “Erciyes Dağı” adlı eseri, zirveleri karlı, yüksek ve yüce Erciyes’i, tüm söylencelere, efsanelere konu olmuş bir koca dağın günümüzde yorumlanmasıdır. Sarp kayalıklarına tırmanan yan yana iki figür, onlara adeta yol gösteren bir başka figürle beyazlara bürünmüş Erciyes dağına zorlu bir tırmanış ta resmedilmiştir.

Resim 7: Akdoğan Topaçlıoğlu, T.Ü.Y.B.. 2006, (Türkiye Resimleniyor Kataloğu)

Resim 8 :Hasan Mutlu, Erciyes Dağı, 110x110, T.Ü.Y.B. 2006 (Türkiye Resimleniyor Kataloğu)

Yine “Türkiye Resimleniyor” projesi kapsamında Erciyes Dağını resimleyen sanatçılardan biri de Hasan Mutlu’dur. Resim 8 de görülen eserde sıcak renklerin ağırlıkta olarak kullanıldığı sıra sıra dağların ardından Erciyes’in beyaz ve mağrur yükseldiği görülür.

Resim 8: Saim Özeren, *İsimsiz (Sümbül Dağı ?)*, Tarihsiz, TÜYB, 25x36cm. , Şaylan Karasu Koleksiyonu.

Resim 8 de Saim Özeren’e ait “Sümbül Dağı” isimli eser görülmektedir. Tamamen kübist ve konstruktivist etkiler taşıyan resimde toprak renkleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Kompozisyonun tümünü oluşturan dağın kalın konturlarla belirlenen, yer yer bölünen yüzeyi derinlik etkisi vermektedir. Hakkari İlinde bulunan Sümbül Dağı’ndan etkilenerek yapılan bu resimde yurt gezileri resimlerindedir.

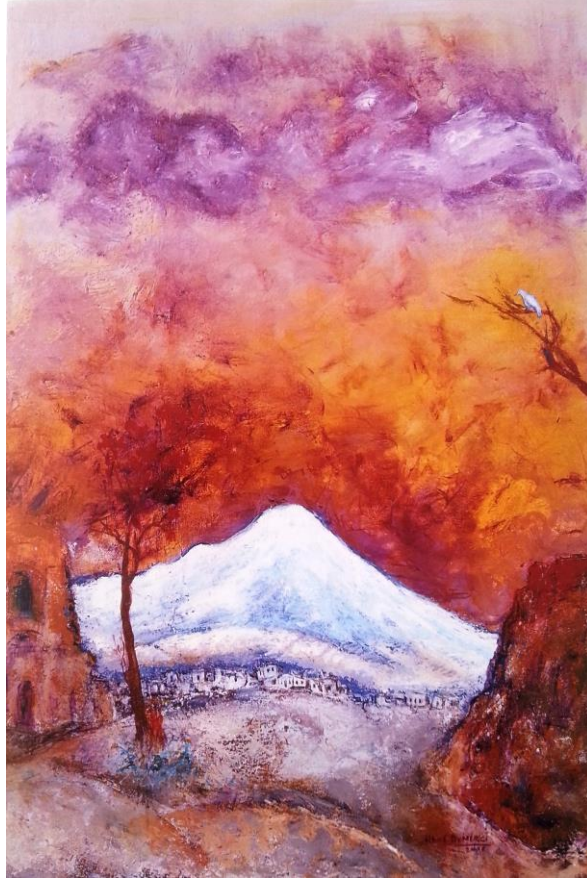

Resim 9:Leyla Onat, Niğde Ala Dağlar ve Kadınhanı Konağı,60x100 cm. T.Ü.Y.B. 2006

“Türkiye Resimleniyor” proje dahilinde Leyla Onat tarafından yapılan resim 9 da görülen “Niğde Ala Dağlar” adlı eserde de, Niğde’nin üzerinde hiç bitki örtüsü olmayan, çıplak, şehrin sırtını dayadığı, her mevsim toprak tonları görünen Ala Dağlar resmedilmiştir.

Resim 10: Alaybey Karoğlu, Van’dan Görünüm,70x100 cm.T.Ü.Y.B. 2006 (Türkiye Resimleniyor Katoloğu)

Resim 11:Hacı Demirci, Hasan Dağı, 130x90 cm, T.Ü.Y.B. 2006 (Türkiye Resimleniyor Kataloğundan)

Yine aynı proje içinde yer alan resim 10 görüldüğü üzere Alaybey Karoğlu'na ait, Van'da bulunan Süphan Dağı'ı resmedildiğini görüyoruz. Süphan Dağı ile ilgili şu efsane anlatılır: İki sevgili; Hacı ile Siyabent birbirlerini büyük bir aşkla sevmektedirler. Fakat bu aşklarına aileleri karşı çıkar. Bir gün iki sevgili kaçmaya karar verirler. Gece yarısından sonra Siyabent ile Hacı, Süphan Dağı eteğinde buluşurlar.

Süphan Dağı zirvesine doğru çıkarlar. Gökyüzünde pırıl pırıl yanıp sönen yıldızların ve dolunayın altında yürürler. Dinlenmek için bir mola verirler. Mola verdikleri yer karanlık denilen Süphan Dağı eteğindeki uçurumun tepesidir. Burada kuracakları yuvayı hayal ederler. Çok yorulan Siyabent başını Hacı'nin dizine koyup derin bir uykuya dalar. O sırada bir geyik sürüsü üzerlerine gelmektedir. Sürünün liderliğini yapan erkek geyik bu iki sevgiliyi görür. Onları rahatsız etmemek için erkek geyik sürüyü oraya yaklaştırmaz. Bu durum karşısında Hacı çok duygulanır. Gözünden damlayan yaşlar

Sayfa 44

sevgilisinin yüzüne düşer. Siyabent uyanır. Bakar ki sevgilini gözünden yaşlar akmaktadır. Hâce’ye niçin ağlıyorsun” diye sorar.

Sevgilisini ağlatanın bir geyik olduğunu öğrenince: ‘Seni ağlatan o geyiğin ciğerini söküp sana getireceğim” der ve yerinden ok gibi fırlayıp geyiğin peşine düşer. Güneşin batmasına yakın uzaktan görülür. Geyiği yakalayıp omzuna atarak Hece’nin yanına gelir. Geyiğin ciğerini sökmek için bıçağını çıkarıp tam keseceği zaman geyiğin can havliyle ayaklarını çırpmasıyla Siyabent uçurumdan aşağıya düşer.

Hâce düşen sevgilisinin ardından: “Sen olmadan ben de yaşayamam” diyerek kendini uçurumdan aşağıya atar. Bu acı olay dilden dile dolaşarak efsaneleşir. İki sevgilinin düştüğü yerde her yıl karların erimesiyle iki tane gül açar. Adeta bu ölümsüz aşk efsanesini hatırlatır (sanal 4)

Resim 11 de de Hacı Demirci’ye ait iç anadolunun en görkemli dağlarından” Hasan Dağı “ resmini görmekteyiz. Hasan Dağı’na adını veren Hasan Dede eski zamanlarda bu dağ üzerinde yaşamış ve çevrede saygınlık kazanmış bir kişi olarak biliniyor. Bazıları Hasan Dede’nin Danişment oğullarının komutanlarından biri olduğunu ve Haçlı seferleri sırasında II. Kılıçarslan ile birlikte çeşitli savaflara katıldığını belirtiyor.

Bazıları ise Hasan Dede’yi bir evliya olarak görüyor. Bölgede Hasan Dede ile ilgili olarak anlatılan bir de efsane var. Bu efsaneye göre Hasan Dede, dağın üzerinde tek başına yaşayan bilge bir kişidir. Aksaray’dan Ali Baba adlı bir derviş ile yakın arkadaşlığı vardır. Ali Baba Aksaray’da bir hamamda çalışmaktadır. Bir gün Ali Baba Hasan Dede’yi ziyarete gider. Mendilinin içinde bir avuç kor vardır. Sohbetleri süresince kor için için yanar ancak mendile bir şey olmaz. Aradan zaman geçer bu sefer Hasan Dede, Ali Baba’yı ziyaret etmek üzere Aksaray’a gider. Mendilinin içinde Hasan Dağı’ndan aldığı bir avuç kar vardır. Ali Baba ile hamamda uzun uzun konuşurlar bu süre içinde mendildeki kar hiç erimeden öylece kalır. Bir ara Hasan Dede’nin gözü hamamdan çıkan kadınlara takılır.

O andan itibaren mendildeki kar erimeye başlar. Bunun üzerine Ali Baba Hasan Dede’ye bakar ve şöyle der; “Hasan Dede, dağ başında ermişlik hüner değildir.

Asıl hüner güzel kadınlar arasında ermiş kalabilmektedir.” Ali Baba’nın bu sözleri sonradan yörede halk arasında bir özdeyiş gibi uygun durumlarda kullanılır. Hasan Dede ölümünden sonra mezarının bu dağın zirvesine yapılmasını vasiyet eder. Ölümünden sonra vasiyeti üzerine mezarı dağın zirvesine yapılır. Bu dağ o günden itibaren Hasan Dağı adı ile anılmaya başlar. Bugün Hasan Dağı’nın zirvesine çıkanlar, zirvedeki krater çukurunun batı sırtı üzerinde Hasan Dede’nin taşlarla çevrilmiş mezarını görebilirler(Sanal 5).

Resimde Hasan Dağı’nın sıcak renklerle çevrili etekleri sonbahar renkleri içinde, Hasan Dağı ise y seklik ve azameti ile karlı tepeleri ile beyaz renk kullanılarak resmedilmiştir. Yamaçları ve gökyüzü mor tonlarındadır. Heybeti ile yaşananları anlatırcasına ismini aldığı Hasan dede’nin mezarı sessizliğinde yıllarca s nm ş volkanik bir dağ olarak gökyüzüne uzanır.

SONUÇ

Büyük dağlar, Türk mitolojisinin de en önemli motifleridirler. Her Türk efsanesinde bu kutsal dağlar, açık veya kapalı bir şekilde karşımıza çıkarlar. Bulutların arasından ulaştığı gökyüzü katmanlarından bakarak binlerce yıldır eteklerinde yerleşen kültürleri izleyen dağlar, her bir kültürden izler taşırlar.

Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatına bakıldığında minyatürde dağ resimlerinin, sadece mitolojik konularda ele alındığı gözlemlenir. Aslında Türk Resim Sanatında Cumhuriyete kadar, Batı Sanatında olduğu gibi mitolojiden kaynaklı bir resim sanatı kültüründen bahsetmek mümkün değildir. Ne asker ressamı kuşağında, nede 1914 Kuşağında çok manzara resmi yapılmasına karşın dağ motifine tek başına rastlanmaz. Ancak manzara resimlerinde arka planda tamamlayıcı unsur olarak dağ görülür. 1921 Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği, D Grubu, On’lar Grubu içinde de durum değişmiyor.

Ancak Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhuriyat Halk Partisi iktidarının ressamı yur gezilerine g nderek oralardaki kültürleri ve yöreyi tanıtma amaqılı politikası, ressamıların o yöreleri tanıyarak, efsanelerini, doğal güzelliklerini saptamaları açısından bir fırsat olmuştur. Böylece ressamı her gittikleri yörenin tarihine, efsanesine, dağına,

yaşamına duydukları ilgiye resimlerine yansıtılmışlardır. Bu bağlamda gittikleri illerdeki yüce karlı dağları, daha sonraları 2006 da yeniden “Türkiye Resimleniyor” isimli Türkiye’nin tüm illerine gönderilen ressamların o il için önemli olan dağları ressamların resimlerine konu olarak ele aldıkları ve kendi usluplarınca yorumlayarak resmettikleri görülür.

KAYNAKÇA

AND, Metin, (2007) Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, İstanbul YKY Yayınları

Kuran- Kerim Meali,(1995), Yaşar Nuri Öztürk (çeviri, dizin)İstanbul

ÖGEL, Bahattin.(1998)Türk Mitolojisi 1. Cilt, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları

ÖGEL, Bahattin.(1995)Türk Mitolojisi 2. Cilt, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları

SAKAOĞLU, Saim, 101 Anadolu Efsanesi,

SAVACI, H.Canan,(2010) “Cumhuriyet Dönemi Ressamlarının (1923-1950) Anadolu Kültürünü Tanımaya Yönelik Çalışmaları ve Türk Resmine Etkisi” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya

TANSUĞ, Sezer,(2005) Çağdaş Türk Sanatı, İstanbul Remzi Kitabevi

Türkiye Resimleniyor,(2006) Katalog, Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını

Sanal Kaynak:

1.National Geographic, Türkiye baskısı, Mayıs, 2009, hhportal.com erişim tarihi 22.06.2014

2.www.dersimzedebediyat. Kutsal Dağlar, erişim18.06.2014

3. (www.erkurumhaber.gazetesi, 13.08.2011). erişim 25.06.2014

4. http://www.adilcevaz13.com/suphan-dagi-efsanesi-erişim 25.06.2014

5.www.delinetçiler.com. erişim 25.06.2014: 183).